

NYA FACKLIGA PERSPEKTIV

Av Karl Bergkvist

Man kan säga att 1958 var ett förhandlingslöst år på arbetsmarknaden, om man undantar preludier på senhösten för 1959 års avtal. Men det var inte mer än att parterna vid en första sammankomst den 16 december kände varandra på pulsen. Tvåårsavtalet som träffades 1957 skulle ju heller inte utlöpa förrän den 31 januari 1959.

Av de uttalanden som gjordes vid fackliga möten och i pressen stod det på ett tämligen tidigt stadium klart att förhandlingsläget skulle bli ett annat än under tidigare år, främst på grund av att tvåårsavtalet knappt in på arbetarnas reallöner; prisstegringen under perioden uppgick till 6 % och den täcktes inte av den lönehöjning arbetarna fått, åtminstone inte vad det gäller stora arbetargrupper. Ett nytt tvåårsavtal ville man på arbetsidan tydligen inte veta av, och det ville heller inte arbetsgivarna fast från andra synpunkter. Frågan om det på nytt skulle bli s. k. samordnad avtalsrörelse talades det mera tveksamt om, och det såg ett tag ut som om någon sådan inte skulle bli utav. Vid LO:s representantskapsmöte på hösten 1958 rekommenderade emellertid LO-ledningen fackförbunden att gå med på centrala förhandlingar även för 1959 års avtalsrörelse, vilket dessa gick med på. Det ställdes emellertid vissa krav från ett flertal fackförbund, bl. a. att låglönegrupper skulle särskilt beaktas vid förhandlingarna, likaså kvinnolönerna. För Arbetsgivareföreningen (SAF) föll det sig naturligt att fortsätta på den centrala linjen, varför parterna kunde ha en första kontakt den 16 december.

Denna blev mycket kortvarig, men redan vid detta första möte stod det klart att förhandlingarna skulle bli de mest hårdföra och segslitna som förekommit på länge på den svenska arbetsmarknaden. Till detta bidrog främst den konjunkturavmattning som gett sig tillkänna inom det svenska näringslivet under hela 1958 och tenderade att skärpas under 1959. Från arbetsgivarviden hade man redan på ett tidigt stadium låtit förstå att krav på lönehöjningar inte skulle komma att beviljas; hellre var stora företag

beredda gå i strid, hade SAF-chefen Bertil Kugelberg förklarat. På arbetsidan kunde man peka på en faktisk reallönesänkning under tvåårsavtalet för flera stora arbetargrupper och att det alltjämt fanns stora grupper som befann sig i låglöneläge.

Vid de förhandlingar som följde in på det nya året framförde arbetsgivarna som något oeftergivligt krav på prolongering av avtalen. Några avancerade lönekrav hade arbetsidan inte, man var klart medveten om att konjunkturavmattningen gjort avtalsläget synnerligen kärvt; någon produktionsstegring hade knappast förekommit under 1958. Men gå med på prolongering kunde man heller inte.

*

Vad som komplicerade förhandlingsläget var frågan om kompensation för den med en timme förkortade arbetstiden från årsskiftet 1958/59, d. v. s. från 47 till 46 timmar per vecka. Arbetsgivarna vägrade blankt att ge den minsta kompensation i det de menade att den kortare arbetstiden var en förmån som löntagarna skulle betala själva. Vid den första etappen av arbetstidsförkortningen hade arbetsgivarna varit mera tillmötesgående, full kompensation hade lämnats under tvåårsavtalets andra år.

Arbetsidan kunde självfallet inte frångå kompensationskravet, och förhandlingarna kom efter flera resultatlösa förhandlingsomgångar att låsa fast sig kring denna fråga som en central punkt. Sedan man kört fast meddelades regeringen därom, och denna beslöt att tillsätta en manstark medlingskommission. Även denna körde fast efter ett par medlingsförsök och måste förklara förhandlingarna strandade. Kommissionen förklarade emellertid att den skulle utarbeta ett eget medlingsförslag. Ett sådant tillställdes parterna i början av mars och tillstyrktes av förhandlingarna på båda sidor den 4 mars. LO:s representantskap godkände överenskommelsen den 6 mars.

Enligt denna hade arbetsgivarna gett upp sitt envisa fasthållande vid prolongationskravet och gick nu med på en lönehöjning av 2 % för timlönearbetare och 1,5 % för ackordsarbetarna. Då full kompensation för arbetstidsförkortningen skulle ha krävt en lönehöjning av 2,17 % innebar uppgörelsen en faktisk om också obetydlig reallöne-

sänkning för arbetarna. Båda parter hade här kompromissat. Vid de förhandlingar förbundsvis som sedan följde ändrades lönehöjningssatserna i någon mån på så sätt att förbunden fick sig tilldelade en s. k. pott att fördela enligt överenskommelse mellan vederbörande parter. En del timlönearbetare, och likaså en del kvinnliga arbetare, fick något mer än 2 % i lönehöjning; ackordsarbetarna släppte i regel till något av det de fått — det var framför allt fallet i byggnadsindustrin. Men i övrigt kom de speciella krav som gällde låglöner och kvinnolöner bort i förhandlingarna.

Även i denna samordning var det ett par arbetargrupper som fick stå utanför centralavtalet, hotell- och restauranganställda samt sjöfolket. Restaurangpersonalen lyckades efter mycket segslitna förhandlingar, med överhängande risk för öppen konflikt, nå fram till en uppgörelse som gav ca 7 %, däri inräknat kompensation för kortare arbetstid. I övrigt blev det bättre månadslöner för kökspersonal, betalt för obekväma arbetstid etc. Sjöfolket hade att förhandla under en synnerligen pressad sjöfartskonjunktur, varför lönehöjningen stannade vid 3 % med en hel del krav ouppfyllda. För sjöfolkets del håller en ny arbetstidslag på att utarbetas. För arbetsmarknaden i övrigt kom centralavtalets lönesättning att vara normgivande.

Det har antytts att arbetarna gjort större eftergifter än arbetsgivarna i det nya avtalet. Hur stora arbetarnas eftergifter är i procent är svårt att ange då utgångskraven inte varit preciserade. Förutom utebliven full kompensation för arbetstidsförkortningen kunde heller inte reallöneminskningen under tvåårsavtalet återvinnas.

*

När samordningsfrågan kom på tal hösten 1958 förklarade man sig på ledande håll inom Tjänstemännens centralorganisation (TCO) villig att vara med. Två av de största förbunden inom TCO, industritjänstemännen och arbetsledarna, vägrade emellertid i vändningen, varför TCO-förbunden fick förhandla för sig. Ganska snart efter centraluppgörelsen för arbetarna träffade SAF uppgörelse med industritjänstemännen och arbetsledarna, omfattande bortåt 160.000 löntagare. Uppgörelsen gav 1,9 % i lönehöjning, ett magert resultat tycker man, men då bör bemärkas att det

var fråga om en reell löneuppföring, enär för tjänstemännen arbetstidsfrågan inte spelade in, de hade redan den kortare arbetstiden. För de några tiotusental tjänstemän och arbetsledare som fick arbetstiden förkortad blev det ingen inkomstminskning då de har vecko- och månadslöner. Dessutom fick en del löntagare inom denna kategori semestern förlängd med 3 dagar från 21 till 24 dagar och från 24 till 27 dagar vid en viss åldersgräns. Denna längre semester beräknas ge en lönehöjning av 0,1 % utslaget på hela kåren.

Denna första tjänstemannauppgörelse kom sedan att bli normerande för tjänstemännen hos arbetsgivarna även utanför SAF med en del variationer i vissa separata uppgörelser.

På det statliga och kommunala tjänstemannaområdet förhandlades också separat, varvid den LO tillhörande Statstjänarkartellen kom att stå utanför centraluppgörelsen. De 285.000 statsanställda hade hos civilministern begärt s. k. nollställning av lönerna för att kunna inhämta gentemot industriarbetarna eftersläpande löner. Denna nollställning hade angetts till ca 3 %. Vid den uppgörelse som träffades i april gavs en lönehöjning av i genomsnitt 2,9 %, varav 2 % skulle vara generell lönehöjning i likhet med SAF—LO-uppgörelsen och 0,9 % alltså skulle hänföras till nollställningen. Här är det emellertid också fråga om en reell lönehöjning, då det inte blir fråga om någon kompensation för kortare arbetstid. De ca 80.000 i Statstjänarkartellen fick en timme kortare arbetstid per vecka, men någon inkomstminskning blev det inte för dem då deras månadslöner utgår orubbad. För deras del beräknades därför den reella löneuppföringen till 4 %.

Uppgörelsen för de statsanställda kom sedan i huvudsak att följas för kommunalanställda av olika kategorier på löneplan, omkring 250.000 löntagare.

Det kan i sammanhanget nämnas att stats- och kommunalanställda beslutade övergå till 45-timarsvecka redan under 1959 genom att börja med 2 timmar kortare arbetstid från 1 juli detta år. Uppgörelse därom hade träffats för betydande grupper. Fördelningen av arbetstiden torde därvid ha ställt sig tämligen komplicerad. För övriga grupper inom arbetslivet hade fördelningen av den en timme förkortade arbetstiden skett genom uppgörelser industrivis

och även lokalt. I regel hade man inriktat sig på flera frilördagar under sommaren. Under 1959 beräknades sålunda 1,5 miljoner löntagare haft frilördagar.

*

I utkanten på den reguljära avtalsrörelsen förekom på föråret 1959 en arbetskonflikt, som ger en påminnelse om att utvecklingen på teknikens och framför allt på kommunikationernas område håller på att ge arbetslivet helt nya karaktärsdrag, nämligen den öppna strid som fördes vid det nordiska flygföretaget Scandinavian Airlines System (SAS). Detta flygföretag är som man vet inteskandinaviskt med svenska, danska och norska intressen i proportionen 3, 2, 2. Både Sverige, Danmark och Norge ingår med betydande statliga intressen.

Konflikten hade sin upprinnelse i lönekrav och andra krav som de tre ländernas pilotorganisationer ställde men som SAS-ledningen endast delvis tillmötesgick. I februari hade förhandlingarna strandat och SAS-ledningen varslade då om lockout den 1 mars om inte personalen godtog de erbjudna villkoren. En förlikningskommission trädde i verksamhet och framlade ett medlingsförslag som medgav en viss lönehöjning och andra något förbättrade arbetsvillkor. Förslaget godtog av de danska och norska organisationerna, men den svenska sade nej. Lockouten mot den svenska flygpersonalen på 650 man trädde då i kraft den 1 mars. Den svenska organisationen, Skandinavisk flygpersonal förening, svarade med att blockera SAS flygtrafik. De danska och norska piloterna fortsatte emellertid att flyga sina plan som förut, men SAS tvingades genom konflikten att inskränka sin flygtrafik till mindre än hälften.

Konflikten väckte stort internationellt uppseende enär SAS är ett mycket välkänt företag. Ett anmärkningsvärt inslag fick striden genom att blockaden bröts av ett svenskt LO-förbund. Svensk flygpersonal förening hade även de danska och norska flygmaskinisterna organiserade hos sig, och dessa var också lockoutade. SAS-ledningen beordrade då markpersonal på Bromma att tjänstgöra som flygmaskinister, och då denna var organiserad i Transportarbetarförbundet begärde SFPF sympatiaktion av förbundet. Benna begäran avslogs emellertid. En bitter stämning uppstod

även mellan de svenska piloterna och deras danska och norska kolleger.

Den strid som de svenska piloterna förde hade just inga sympatier hos den svenska allmänheten. Det var här fråga om en löntagarkategori som redan hade bra tilltagna löner, hygglig arbetstid och hyggliga pensionsförmåner. SFPF fann till slut läget ohållbart och lät förstå att ny medling var önskvärd. Sådan kom till stånd efter några veckors konflikt, och SFPF godtog då en uppgörelse som i huvudsak var identisk med den som de danska och norska piloterna tidigare godtagit. Innan dess hade emellertid konflikten haft till följd att SAS-ledningen på grund av den minskade flygtrafiken permitterat mellan 700 och 800 man av markpersonalen på Bromma. Permitteringarna hade delvis trätt i kraft då uppgörelse nåddes. Det var nu en sak som inte gjorde SAS-striden populär bland relativt lågavlönade arbetare.

*

Vad 1960 kan bära i sitt sköte på avtalsområdet är hösten 1959 tämligen omöjligt att spå något om. Vissa prognoser för det kommande kan man dock hålla sig till. En av dem står SAF-direktören Kugelberg för. Så gott som omedelbart efter det riksdagen den 14 maj 1959 beslutat anta förslaget om obligatorisk tilläggspension var han redo att vid en presskonferens som arbetsgivarvärldens åsikt uttala att 1960 års avtalsrörelse kommer att bli hårdare och mera svärge genomförbar än tidigare på många år. Arbetsgivaravgifterna för pensionen och de kostnader som arbetstidsförkortningen medför därigenom att företagen inte helt kan utnyttja maskiner och anläggningar, kommer att pressa på lönenivån, lät dir. Kugelberg förstå. Konjunkturläget var inte sådant, ansåg han, att lönehöjningar var att tänka på.

Konjunkturläget får självfallet en avgörande betydelse för möjligheterna att förbättra lönerna. Men ovissheten är hösten 1959 alltjämt rätt så stor hur utvecklingen kommer att gestalta sig under 1960 i det hänseendet. Till detta kommer sedan som osäkerhetsfaktor finansminister Strängs vid upprepade tillfällen under 1959 gjorda påpekanden att staten oundgängligen måste tillföras nya skatteinkomster

på bortåt en miljard kr för att täcka budgetunderskottet 1959/60. En omsättningsskatt torde bli vad löntagarna kommer att belastas med under 1960. Sedan vet man inte än vad den nya jordbruksuppgörelsen, som trädde i kraft den 1 september 1959, kan komma att föra med sig i prishöjningsväg. Prisindex, som sedan i april 1958 hållit sig konstant vid 152, kan inte gärna bli orubbat i fortsättningen.

Utvecklingen på olika områden under 1959 lämnar en hel del nya perspektiv för avtalsåret 1960.

KALORIVÄRDE I NÅGRA FÖDOÄMNEN

1.000 gram innehåller	Kolhydrat	Äggvita	Cellulosa	Vatten	Salter	Närvärde
	g	g	g	g	g	kal.
Bananer	230	4	8	740	9	930
Blomkål	40	20	34	910	8	150
Bönor, bruna	590	170	18	110	30	3.200
Bönor, gröna med skida ..	60	20	12	890	7	300
Grönkål	100	30	49	810	16	300
Hallon	80	—	57	840	6	200
Jordgubbar	90	—	30	850	7	210
Krusbär	100	—	27	860	5	200
Kålrötter	70	2,5	24	890	7	280
Morötter	90	5	32	870	10	250
Plommon	170	—	—	810	5	450
Potatis, råskalad	210	15	15	750	11	600
Potatis, skalad vid bordet ..	210	16	15	750	11	720
Päron	140	—	35	830	4	400
Rabarber	30	—	14	950	9	90
Rödbetor	70	6	30	330	9	300
Sallad	20	10	15	950	9	80
Spenat	20	14	19	930	19	100
Vitkål	40	10	20	920	9	150
Äpplen	140	—	20	840	4	400
Ärter, gula	520	155	56	140	30	2.900
Ärter, gröna utan skida ..	120	40	190	780	9	650